

Maradandó sorsesemény

Június 4-e idén a trianoni békeszerződés centenáriuma. Trianon emlékének lélektani és politikai feldolgozása mellett ez az évről évre visszatérő dátum immár a higgadt történelmi szembenézésre, az anyaország és az utódállamok egymás iránti szorosabb közeledésre, kölcsönös gesztusok megtételére is okot adhat/adhatna-e? Hunčík Péter pszichiáterrel és mediátorral beszélgettünk.

Miklósi Péter 2020. június 3. 19:30

- Somogyi Tibor felvétele

Ön szerint hogyan viszonyul, hogyan viszonyuljon a szlovákiai, tehát a felföldi magyarság ehhez a bántó történelmi évfordulóhoz?

Nehéz erre egyetemleges választ adni. Inkább röviden a saját példámat mondom. Én ugyanis már hosszú esztendőök óta azt vallom, hogy Trianonnal kapcsolatosan rendet kell tennünk a lelkünkben és a gondolkodásunkban; hogy az egészre nem lehet csakis megsértődötnen, máskor kizárólag fölháborodottan reagálni. Hiszen ami ott és akkor történt, annak az évtizedek erősödő homályában egyre inkább borús történelmi emlékek kellene lennie. Épp a napokban azonban mélyebben beleolvastam a magyar tárgyalódelegáció Trianont idéző jegyzőkönyveiről szóló könyvbe, és bizony az új részletek meg adatok eléggé fölkapartak. Ezért a felvetett kérdésre aligha akad valóban univerzális válasz.

De hát a centenáriumi szinte magától értetődően exponálja a mérlegelést: pusztán iszonyunk vagy árnyalt viszonyunk legyen Trianonhoz?

Azt gondolom, az ilyen töprengést azzal tanácsos kezdeni, hogy mi is volt a kiindulópont az első világháború veszteségeinek megleckéztetését hozó Párizs környéki – köztük a trianoni – békediktátumok megszületésekor. Tudniillik Wilson amerikai elnök 1918-ban a békerendezés alapjaként meghirdette az önrendelkezés elvét, ami a Monarchia, így az akkori Magyarország feldarabolásával, nemzeti államokra bontásával járt. Azt szintén fontos látni, hogy erről egy népszavazáson nemcsak azt a három és fél millió magyart nem kérdezték meg, akiket a békeszerződés az utódállamok polgárává tett, hanem a mai közbeszédben sűrűn használatos nagy-magyar terület egészére nem volt érvényes az összesen 14 millió lakos megkérdezésének elve. Ezek olyan tények, amelyeket lehetőleg fokozott indulatok nélkül, de azért érdemes figyelembe venni.

Viszont az utódállamoktól olyasmit elvárni, hogy a bárhol élő magyarok Trianon évfordulóját csak sima kézlegyintéssel letudják magukban, teljesen irreális. E kettős csapdahelyzetből hogyan lehet nacionalizmus nélkül kijönni?

Minimálisan úgy, ahogy azt az egyik szlovák véleményformáló barátom, Martin Bútorá jegyezte meg a napokban. „Tudod – mondta –, nekünk, szlovákoknak legalább egy kis empátiával kellene kezelnünk az ilyen érzékeny eseményeket, azok évfordulóit.” Persze, az érem másik oldalát tekintve, rajtunk is rengeteg múlik. Mert lehetne egy kegyes, az alkalomhoz méltó főhajtással emlékezni. Vagy a rideg tényeket nem elhallgatva, ám az indulatosságot a történelmi visszapillantások tükrében is mellőzve, akár nagyobb körben megemlékezni. Sajnos, ez utóbbi szándék azonban könnyen átcsap a nacionalizmusba. Különösen, ha ezeken a rendezvényeken olyan szélsőséges csoportok válnak hangadókká, melyek ebben élik ki magukat. Esetleg ha az anyaországból jönnek az ilyen hangulatra bátorító, érdes üzenetek. Mert végül is a nacionalizmus démonával nem száz esztendőn, hanem évszázadokon át lehet bíbelődni. A kérdés csak az, valóban ezt akarjuk-e. Csak egy életre szóló megbocsáthatatlan veszteségről, a jóvátehetetlen igazságtalanságról, a társadalom belenyugvását még száz évmúltán is kizáró nemzeti gyászról beszélni. Vagy tárgyilagosan megismerni az I. világháború, illetve az előzményeinek tényeit, és belátni a történelem alakulását, még ha mindez lehangoló, mi több, bosszantó is. Tulajdonképpen ez egy vagy-vagy helyzet. Egy tudatos választás esélye. A higgadt történelmi szembenézés és a múltbeli örökség rossz tapasztalatait meghaladva a közép-európai együttműködő építkezés – illetve a könnyűszerrel kétoldalúvá fejlődő, előbb-utóbb lelki vakságot okozó nacionalizmus között.

Aktuálisan akár a küszöbönálló Trianon-évforduló „kulisszái” mögé pillantva megelőzhetőek a károsan fals felhangok?

Nem tudom. Igaz, a történészek szakmai véleménycseréje, a közelmúlthoz viszonyítva, végre már valamivel előbbre tart; de talán a fél kezemen megszámlolhatnám azokat a most időszerű nemzetközi

rendezvényeket, amelyeken a különböző nemzetiségű és meghatározó véleményt formáló, felkészült civilek a jelen rálátásával tárgyalnának a trianoni békeszerződésről. És megpróbálnának közös nevezőre jutni. Közben világosan, objektíven, egy békés párbeszédben eshetne szó az egyik nézetéről, a másik álláspontjáról, a harmadik sérelmeiről, a negyedik racionális érveiről. Nyilvánvalóan mindarról, hogy mi állt kiváltó okokként az I. világháború kitörésének hátterében a 19–20. század fordulójának évtizedeiben, illetőleg végül miért alakulhattak az események úgy, ahogyan az utókor ma szembesül velük.

Ön ezt elsősorban a társadalomlélektannal foglalkozó mediátorként szorgalmazza?

Igen. Ugyanis egy jól működő, természetes társadalmi közegben általában két generáció után az egyéni emlékekben és a közvetlen tanúságtételekben gazdag történelmi emlékezet lassan beépül az időbeli távlatokat jelző, a história eseményeinek tudomásulvételét tisztelő kulturális emlékezetbe. Ennek egyik legfőbb sajátja, hogy lényegében már érzelmi elfogultságoktól mentesen képes tárgyalni a történelem tényeit. Akár többoldalú egyéni megvilágításban, de a száraz valóságnak megfelelően. Trianon is most már száz esztendeje történt, azóta nem a második-harmadik, hanem a negyedik nemzedék él; sőt, az ötödik is felnövekvőben van, ám ez a sorseseemény még messzemenően nem került bele az indulatos vitákat a megfontolt párbeszéddé oldó kulturális emlékezet tartományába

Eszerint Trianon ügyében mind a magyar, mind a szlovák nemzet 2020-ban is a kölcsönös empátiához tartó út elején jár csak?

Főként az egymás rovására történt bántalmak belátásának, a jövőt nézve pedig a közös felelősségnek tekintetében. Mondhatni, a patrióta ÉS polgári felfogás mélyebb meggyökeresedésének akaratában. Hogy ami a múltban már megtörtént, arról akár közösen is méltó módon, békességbontó mellézköngék nélkül tudjunk beszélni. A néhai Antall József meghatározását idézve: kerülve a kocsmapolitikát. Mert egyelőre meglehetősen elzárkózva, gyakran egymástól elfordulva élünk. És ezt nemcsak a két ország társadalmi kapcsolataiban tapasztalni, hanem itt Szlovákiában is jól látni, ahol a vegyes lakosságú régiókban szintén egymástól eléggé szeparáltan igyekszünk boldogulni.

Az őszintébbé, a nyíltabbá válás folyamatát nem azzal illenék elkezdni, hogy ismerjük meg behatóbban a tagadhatatlanul közös történelem egymástól elválasztó fejezeteit is? Konkrétan Trianon kérdéskörében mi jelentse az autonóm és reálisan kritikai gondolkodást?

Ezt a látszólag nehéz dilemmát úgy tudom megoldani, ha végiggondolom: hogyan is kezdődött, illetve hol és miben keresendők annak gyökerei, aminek kicsúcsosodása, számunkra fájó veszteségként, Trianon lett... Mi minden okozta, hogy egészen abba a kiszolgáltatott helyzetbe sodródtunk?! Nos, 1914 nyarától megelőzte egy világháború, amelynek kirobbantóihoz a Monarchia részeként az akkori Magyarország is hozzátartozott. E világháború előtt pedig itt volt a nemzetiségileg nagyon kifogásolhatóan működő Osztrák–Magyar Monarchia. Annak magyarországi részében különösen a zsidóságra, illetve az

anyaország nélküli szlovákságra nehezedett nagyon erős asszimilációs nyomás. Ez is az egyik mozaikköve a világos történelem-ismeretnek. Ahogy abban sincs semmi titkolnivaló, hogy ezért a magatartásáért az egykori Magyarországot már az 1800-as évek végén erélyes nemzetközi bírálókat érték; főképpen Apponyi Albert gróf intézkedései miatt. Az ilyen előzmények és a külföldről érkező barátságtalan reakciók sorozata után már érthetőbb az I. világháborút lezáró trianoni büntetés. Hogy ez az ítékezés túlon túl szigorú, kifejezetten brutális lett, az már egy újabb történelmi fejezet folyamatait indította el. Winston Churchill, többedmagával, már 1919–1920-ban arra figyelmeztetett, hogy ez a „békekötés” egy következő világháború előzménye. Megérteni ezeket a mélyrehatóbb összefüggéseket, illetve megismerni azok mozgatóerőit, ahhoz mind a szlovák, mind a magyar félnek egyenes lélekkel, az igazmondást vállalva és kritikusan kell visszanyúlnia a saját történelméhez. Mondhatnám ezt önvizsgálatnak is. A jövőt nézve pedig az iskolában már csúsztatások nélkül, az objektív tényekre épülően, a tárgyilagos gondolkodást segítve oktatni a történelmet. Kár, hogy ezzel a természetes elvárással szemben a történelemtanítás manapság szinte csak jelszavakban zajlik. Aki akar, eljut akár az érettségiig, de az egyetemi diplomáig is anélkül, hogy igazán belelapozott volna egy komolyabb történelemkönyvbe. Ezeket az embereket, a fiatalokat is ideszámítva, könnyű befolyásolni. Gyakran jutnak a nacionalizmus medrébe, amit roppant nehéz megfékezni. Ha pedig már elharapódzott, akkor egy vulgarizálódó társadalomban szinte lehetetlenség szabályozni. Elég csupán az erőszakosan durva világhálóra gondolni. Sajnos, a mindennapok brutalizálódásában Közép-Európa egyre inkább élen jár! Kelet felé haladva pedig a konkrét tények egyre kisebb szerepet játszanak, és könnyen vesztésre állnak az érzelmekkel szemben. A közösségi oldalakon ez vezethet a leggyorsabban, a történelemhamisítás egyik eszközeként, a história valós tényeinek átírásához egészen addig, hogy ki tud nagyobbat blöffölni.

Polgárokként miként kellene viszonyulnunk mindehhez? A politikusoknak meg a véleményformálóknak pedig duplán, hogy a 21. században már ne okozzunk helyrehozhatatlan károkat?

Az átlagpolgár privát véleményalkotásának legmegfelelőbb eszköze az autonóm gondolkodás, a felelősségteljes tájékozódás. Ugyanez vonatkozik – persze jóval fokozottabb mértékben – a véleményformáló személyekre. A politikusoknak viszont kötelezettségeik vannak. Az ő feladatuk, hogy például a többség és a kisebbségek viszonyaiban tett lépéseik a mi régióinkban is messzemenő összhangban legyenek mindazokkal a jogokkal, amelyek Nyugat-Európa számos országában bevált gyakorlatként régen jelen vannak. Tehát amit az Európa Tanács konvenciói, a különböző kisebbségvédelmi egyezmények, sőt a kétoldalú államközi szerződések is garantálnak.

Épp Trianon százéves évfordulója kínálkozó alkalom arra, hogy a mediátorral társalogva feszegetsem: lát-e esélyt arra, hogy a józan és mérsékelt hangú felföldi magyar vélemények s igények előbb-utóbb meghallgatásra találjanak a szlovák társadalom lehető legtágabb körében?

Említettem már Martin Bútorát, aki a szlovák nemzettől több empátiát remél a magyarokkal szemben. De az ilyen jellegű jóindulat gyarapodása sem jelent(het)i azt, hogy bár 1920-ban megrázó békediktátum született,

mi örökre kitarthatunk azon vesszőparipánknál, mely szerint a világ mindig minket akart vagy akar bántani. Ezért a kétoldalú nyitás kulcsa egy higgadt és folyamatos társadalmi dialógus. A megkezdéséhez Trianon centenáriuma kitűnő alkalom lenne, illetve lehetne. Sohasem a fokozott érzelmi reakciók visznek közelebb az elfogadható megoldásokhoz, hanem a racionalitás. Azaz hogy sem a másiknak, sem önmagunknak nem okozok újabb fájdalmat, hiszen azzal semmit nem mozdítok előbbre. És az igazat is csak úgy érdemes elmondani, hogy az ne ökölrázássá fajuljon, hanem – akár a trianoni traumát orvosolva – már a kulturális emlékezet részeként kerüljön szóba. Mert akkor a német–francia megbékélésre gondolva – Charles de Gaulle és Konrad Adenauer, majd Helmuth Kohl és Francois Mitterrand példáját látva magunk előtt – egy magyar–szlovák kiegyezés kilátásai is felsejlenek.